

tua. Ennen muuta Palmu visioi kirkosta, joka rakastaa ihmistä ja hyväksyy erilaisuutta.

Avointa keskustelua kaipaava Palmu kompastelee ajoittain omiin jalkoihinsa. Hän ottaa useassa kohdin esiin Luther-säätiön ja Paavalin synodin, joiden kanssa hän on eri mieltä esimerkiksi moniin kirkon virkaan liittyvistä kysymyksistä. Lukijalle välittyy kuva siitä, että Luther-säätiön ja Paavalin synodin veljet, kuten Palmu heitä kutsuu, ovat sen verran väärässä, etteivät he aina mahdu mukaan keskusteluun. Samoin lukijaa jää ihmetyttämään uskonnottomuutta ja tiedeuskoa käsittelevä luku, jonka Palmu käyttää Kari Enqvistin vuonna 2009 ilmestyneen teoksen *Kuoleman ja unohtamisen aikakirjat* (WSOY) ruotimiseen. Enqvistin teos on sinänsä kelpo keskustelukumppani Palmulle, mutta pitkäkö luku menee myös Enqvistin itsensä ruotimisen puolelle ja erottuu tässä henkilönäkökulmassaan kirjan muista osista.

Luonteeltaan Palmun teos on tarkoitustaan vastaavasti keskusteluun kutsuva. Kieli on selkeää ja helposti luettavaa. Palmu pyrkii avaamaan käyttämänsä käsitteet ja jakaa tekstiänsä perusteltuihin osiin. Ajoittain kirjoitustyö on kuitenkin malttamaton, muistiinpanomaisista. Lukijan huomio kiinnittyy myös Palmun lähteiden käyttöön. Vaikka kyseessä onkin pamfletti, olisi lukijan kannalta hyödyllistä kertoa käytetyt lähteet kokonaan silloin, kun niiden käytöstä mainitaan tekstissä. Nyt viittaukset jäävät usein puolittnehen.

Harri Palmun teos on selkeästi yhden miehen puheenvuoro Suomen kirkon tulevaisuudesta eikä hän itse sitä muuksi väitäkään. Hänen esiin nostamansa aiheet ovat eittämättä osa sitä keskustelua, jota kirkossa ja kirkosta tällä hetkellä käydään. Palmu osuu teoksessaan useaan kirkon arkaan paikkaan, jotka ovat olleet runsaasti esillä mediassakin vuonna 2010. Käytyjen piispanvaalien myötä on keskustelu

niin kirkon ydintehtävistä kuin johtajuudesta ja vallankäytöstä kirkossa. Kirkosta eroamisen aalto syksyllä 2010 osui samaan ajankohtaan seurakuntavaalien kanssa, mikä antoi pontta keskustelulle kirkon jäsenyydestä ja muuttuvasta taloudellisesta tilanteesta. Palmu osallistuu käytyyn keskusteluun varsin ajankohtaisella teoksellaan.

TIINA IKONEN
TEOL. MAIST., VANTAA

ELINA VUOLA

Jumalainen nainen: Neitsyt Mariaa etsimässä. Keuruu: Otava 2010. 220 s.

Elina Vuola on kirjoittanut sympaattisen kirjan aiheesta, joka jakaa mielipiteitä monessa suhteessa. Vuosien uraauurtava työ Suomessa feministiteologian ja vapautuksen teologian sarjoilla kulminoituu kirjoittajan jäljittäessä "salarakkauttaan", Jeesuksen äiti Mariaa ja hänen rooliaan kristittyjen uskonelämässä ja opissa. Tässä seurassa lukija saattaa huomata itsekin rakastuvansa Mariaan tai ainakin alkaa eri silmin kiinnittää huomiota tämän läsnäoloon. Tämä on mahdollista myös suomalaisille ja luterilaisille, ehdottaa kirja, joka tuo Marian "ulos kaapista" vastustamattoman lähelle.

Maria on tärkeä, koska naiset tarvitsevat oman jumalallisen peilin. "Naiset ovat saattaneet Mariaa nähdä ja kokea itsensä Jumalan kuvina" (s. 195). Marian kanssa myös erityisesti äitiys voidaan nähdä Jumalan kuvana. Naiseuden pyhyttä tarkastellessaan Vuola muistuttaa, ettei "ole yksiselitteistä ja vain yhtä tapaa ajatella sukupuolta, naista ja ruumiillisuutta" sekä toteaa, että keskeistä on myös, "kuka tulkintaa suorittaa ja kenellä sitä on valta tehdä" (s. 197). Tämän huomioon otta-

minen on kaikessa teologisessa keskustelussa tärkeää niin kuin myös "naisten omien tulkintojen kuunteleminen" (s. 196).

Jäljittäessään Marian naiseuden "jumalallista peiliä" ja naisen elämäkokemuksen teologista arvoa läpi vuosisatojen ja yli kulttuurirajojen Vuola lähtee liikkeelle naisten elämänpiiristä Latinalaisessa Amerikassa ja tutkijan omista elämäkokemuksista naisena ja äitinä, tutkijana ja protestanttina. Alusta loppuun kirjoittajan horisontti on kansainvälinen: hän liikkuu useiden eri akateemisten alojen ja metodien välillä. Johdattaessaan lukijaa Mariaa koskevien uskomusten ja traditioiden sekamelskan läpi Vuola jakaa lukijan kanssa omia kysymyksiään ja johtopäätöksiään. Näin tutkimus ei jää etäiseksi teologisen oppirykelmän abstraktiksi puinniksi. Opit Mariasta heräävät eloon samoin kuin naiset, jotka ovat Maria-traditioita ylläpitäneet. Kirjan sivuilla tutustutaan ruumista ja lihaa olevaan naiseen ja naiseuden pyhyteen yhden mahdollitoman, miesten kirjoittaman oppikonstruktion valossa: Jumalan Äidin "ikuisen impeyden" ja neitseellisen pyhyiden.

Vuola ei tyydy vain puistelemaan pölyjä kirkkoisien ja miesteologioiden luomista opeista vaan menee naisten keittiöihin ja synnytyshuoneisiin; varhaiskirkon oppitraditiosta tuttu neitseellinen Maria saa vastapainokseen hedelmällisen ja maanläheisen Äiti Marian. Eteerinen ja etäinen keskiajan maalausten Jumalan Synnyttäjä saa rinnalleen synnytyksen ja äitiyden fyysiset tuskat kokeneen naisen. Vuolan käsittelyssä Maria on moniulotteinen, särmikäs ja paradoksaalinen hahmo, lähellä elämää ja ihmistä. Mukaan otetut kuvat kertovat omaa tarinaansa ja tukevat Vuolan loppupäätelmää: "Maria on tarjonnut erilaisille naisille erilaisissa olosuhteissa mahdollisuuden hyväksyä itsensä niin ihmisinä kuin jumaluudesta osallisina, jumalaisina naisina. Se on yhdeltä naiselta aika paljon" (s. 201).

Aiheen rikas käsittely saa lukijan huomaamaan, että yhteen kirjaan on ladattu paljon. Mukana on historiallista teologiaa ja modernia systemaattista teologiaa, feministiteologiaa, vapautuksen teologiaa sekä pohdintaa spiritualiteetin, uskonnollisuuden tutkimuksen, kansanperinteen sekä kristillisen taiteen aloilta. Asettaessaan Marian tarinan "suurten teologien kysymysten ristiallokkoon" Vuola vie lukijansa suurien aaltojen heiteltäväksi. Hänen ohjauksessaan seilataan kuitenkin rantoja hyvin tuntevan kapteenin taidolla. Matkan läpi käynyt, kirjan läpilukunut, haluaa lisäksi palata Mariaa koskevan tietouden merelle.

Yksi Vuolan kirjan keskeinen kysymys on, onko Neitsyt Maria symboli, siis naisia alistava ja vieraannuttava vai positiivinen samaistumiskohde, joka voi antaa nykynaisellekin jotakin" (s. 11) Vuolan vastaus on sekä että. Tätä näkemystään hän perustelee eri konteksteista poimimallaan materiaalilla. Toinen vaikeasti vastatettava kysymys on, onko Marian puuttuminen protestanttisesta perinteestä ollut onni vai menetys naisille. Kuinka esimerkiksi Marian kunnioitus ortodoksisessa traditiossa läpi vuosisatojen uskovan ihmisen esikuvana on vaikuttanut naiseuden ja naisten roolien ymmärtämiseen? Oman monimutkaisen tarinansa tarjoaa roomalaiskatolinen traditio ja Maria-dogmit. Lukijaa kutsutaan tekemään omia johtopäätöksiään sen tiedon pohjalta, jota kirja runsaasti tarjoaa.

Jumalan Äiti saa kirjassa paikan ikkunana kristillisen teologian ja antropologian perusteisiin ja niin kristinuskon ongelmien kuin lupaustenkin pohdintaan – naisen ja naiseuden näkökulmasta. Vuolan käsittelyssä Jeesuksen äiti Maria, jolla voi olla sekä latinalaisen Vapauttajamadonnan kuin karjalaisen marjasta raskaaksi tulleen "impykäisen" kasvot, avaa uuden ikkunan teologian historiaan, ihmisen uskonnolliseen kokemukseen ja rituaaliin ja ylipäänsä kristinuskon ulottuvuu-

siin sen suhteen, miten jumalallisen läsnäoloa parhaiten edistetään ja millaisin tuloksin. Ihmisen Maria-kokemus ja näkökulma nostetaan kirjassa esiin keskeisenä asiana – ikkunana siihen, kuinka voidaan rikkaimmin ymmärtää ihmisyyden ja jumaluuden ja näiden sfäärien kohtaaminen keskellä luotua elämää, vaikkapa keittiössä tai saunassa, hangilla tai neitsyksen patsasta kannettaessa.

Marian näkökulmasta ja Marian paikkaa etsiessä eri kirkkokuntien kokemuksessa ja opetuksessa läpi vuosisatojen Vuola artikuloi kristillisen – ja juutalaisen – teologian mieskeskeisyyteen liittyviä vaaroja ja nimeää teologisen antropologian naiseutta alentavia tekijöitä. Hän nostaa esiin naisten teologisen tietämisen ja osallistumisen ulottuvuuksia, musertaa myyttejä naisen mukamas näkymättömästä roolista kristinuskon perinteissä valottamalla uskon asioissa valistuneitten "akkojen juttuja" uudessa valossa, ja taitavasti keskusteleekin Marian kompleksista roolista naisen vapautuksen kokemuksen kannalta. Työssä liikutaan Raamatun Marian mainintojen ja kansanperinteestä nousevien Mariaan keskittyvien traditioiden välillä ja tarkastellaan niin katolisen kirkon Mariaa koskevia dogmeja kuin ortodoksisen perinteen Marian kunnioituksen jatkuvuutta. Marian keskeinen paikka kartoitetaan katolisessa hengellisyydessä sekä ylipäänsä että erityisesti katolisen kirkon Maria-dogmeissa samoin kuin tarkastellaan Mariaan liittyvää kansanperinnettä ja folklorea Karjalasta Etelä-Amerikkaan. Maria osoittautuu yhtä aikaa paikalliseksi ja globaaliksi, sekä ajattomaksi ja historiallisten naisten paikkoihin "ruumiillistumana".

Johdannossa Vuola kysyy provosoivasti, pitäisikö Maria pitää kaapissa vai päästää hänet kaapista ulos. Se jälkeen luodaan katsaus Marian moniulotteisuuteen eri konteksteissa ja kristillisessä elämässä. Kirjan tuhti alkuosa keskittyy kirkon Mariaa koskevan opetuksen summaamiseen ja tulkintaan feministi-

sestä näkökulmasta. Ekumeenisten Maria-dogmien lisäksi keskustellaan Marian asemasta mystiikassa ja välittäjähahmona sekä hänen roolistaan ortodoksisessa ja katolisessa perinteessä läpi vuosisatojen. Näin luodaan paljastava kontrasti protestanttien kirkkokuntien "äidittömyyteen". Historiallisen ja ekumeenisen Mariaa koskevan opetuksen tarkastelu antaa hyvän pohjan pohtia teologian ja antropologian perinteistä mieskeskeisyyttä ja naiseuden moniulotteista ymmärtämistä. Katsaus juutalaiseen ja islamilaiseen opetukseen Mariasta antaa vertailukohtaa siihen, mitä Mariasta tiedetään historiallisesti ja miten erilaiset uskomukset hänestä kehittyivät.

Kirjan toinen pääosa tutkii Mariaa ja mariologiaa nykynaisen näkökulmasta ja kysyy, onko Neitsyt Maria feministin painajainen eli miten ymmärretään ruumiillisuus, sukupuoliuus ja naiseus, sekä millaisia sosiaalieettisiä kysymyksiä Marian äärellä herää. Marian kunnioitus osoitetaan osittain esikristillisten jumalatarkulttien jatkumona – Mesopotamiasta löytyvät jumalattarien ja taivaan kuningatar Marian juuret. Marian mahdollisuuksia esikuvana nykypäivän naiselle pohditaan sympaattisesta ja kansainvälisesti valaistuneesta näkökulmasta. Vuola näkee Marian positiivisemmin kuin moni muu feministitutkija ja hyvänä vastapainona perinteiselle miespainotteiselle jumalakuvalle, spiritualiteetin harjoitukselle ja valtdynamiikoille. Kolmas pääosa tutustuttaa lukijan latinalaisen maailman Mariaan ja Marian rooliin ja solidaarisuus- ja vapautustaisteluissa. Mater Dolorosa ihmisoikeustaistelijana ja poliittisena äitinä esitetään yhtä vahvana ja rakkaana kuin ehkä useimmin perinteisesti tavattu alistuva Maria. Marian arkisuus sen raa'assa pyhydessään nostetaan esille. Neljäs pääosuus kirjasta johtaa takaisin Suomeen ja Karjalan Maariaan, "emoloista ensimmäistä" ja "vaimoista vanhinta" koskevaan kansanperinteeseen. Maria-runoista ja loit-

suista löytyy Maria välittäjän roolissa (Mediatrix) ja ajatus Mariasta "kivun emona" (Mater dolorosa"). Maria on auttaja sairauksissa ja vaivoissa erityisesti synnytyksessä. Makromyytit neitsyen raskaaksi tulosta hedelmän tai marjan kautta, samoin kuin yli-luonnollisesta synnytyksestä löytyvät useista jo esikristillisistä uskonnoista, eittämättä myös Latinalaisen Amerikan ja Karjalan kansanperinteitten Mariaan liittyvistä uskomuksista. Yksi kirjan mieleen jäävimmistä tiedonjyvistä on Kalevalan runoissa kuvailtu Marian puolukkaraskaus ja hiihtoretki poikaansa pelastamaan. Myös Eevan ja Marian roolien yhtymistä keskustellaan lopuksi näiden kertomien yhteydessä, pohtien Marian hahmoon – ja naiseuteen ylipäänsä – sisältyviä jännitteitä.

Vuolan työ rikastuttaa Maria-tietoutta ja Mariaan liittyvän hurskauden moniulotteisuuden ymmärrystä, artikuloi kritiikkiä kristinuskon mieskeskeisille Mariaa ja naiseutta vähätteleville tendensseille kuin myös feministisille Marian ja sukupuolisuuden pohjimmaisten kysymysten ohituksille. Vuola osoittaa kansanhurskauden ja tavallisen ihmisen uskon voiman ja vaihtelevat dynamiikat virallisten oppien ja yksityisten ihmisten uskonnollisten tarpeitten välillä. Hän osoittaa, kuinka köyhää kristillisyys olisi ilman Mariaa, hänen muistajiaan ja paljastaa protestanttien orpouden tässä suhteessa. Lyhyt visiitti reformaation maailmaan muistuttaa, kuinka Lutherille tärkeä Maria jäi paitsioon hänen seuraajiensa elämässä traditiossa. Kirja inspiroi autenttista uskoa samalla, kun se moukaroii uskoa hallitsevia formaaleja patriarkaalisia rakenteita. Kirjan tavoite on vapauttaa niin Maria kuin Marian vierellä kulkeva.

Kirja on laadittu yleinen lukijakunta mielessä, mutta sisältönsä puolesta se sopisi hyvin osaksi lukemistoa teologeille. Vuolan mukaan erityisesti "teologisen koulutuksen saaneilla naisilla on velvollisuus kaivaa perinteestä esiin naistenkin eri

aikoina esittämiä tulkintoja ja luoda uusia tulkintoja myös naisen elämäkokemuksesta käsin" (s. 194) Tämä arviointi on laadittu kiitollisin mielin.

**KIRSI STJERNA
PROF. GETTYSBURG,
PENNSYLVANIA, USA**

**AKU VISALA
Religion Explained? A
Philosophical Appraisal
of the Cognitive Science
of Religion. Helsinki:
Department of Systematic
Theology, University of
Helsinki. 181 s.**

Kognitiivinen uskontotiede on noussut viimeisten 20 vuoden aikana haastamaan erityisesti fenomenologisen ja hermeneuttisen uskonnontutkimuksen. Sen lähtökohtia on etsittävä viime vuosikymmenien yleisestä tekoälypainotteisesta ihmisen kognitiivisen mielen tutkimuksesta sekä evoluutiopsykologiasta. Koska kognitiiviset uskonnontutkijat tukeutuvat vahvasti luonnontieteen ja empiirisen tutkimuksen toistettaviin tuloksiin, he korostavat mielellään selitystensä tieteellistä luonnetta. Toisaalta tästä seuraa, että kognitiivinen uskontotiede myös sitoutuu enemmän tai vähemmän luonnontieteen naturalistiseen tutkimusohjelmaan.

Aku Visala tarkastelee englantinkielisessä väitöskirjassaan kognitiivisen uskontotieteen filosofisia oletuksia. Aihe on sikäli kiitollinen, että aikaisempia monografian kokoisia esityksiä aiheesta ei ole, artikkeleita kylläkin on ilmestynyt. Visala on tarttunut tärkeään aiheeseen, jolla ei ole vain akateemista mielenkiintoa. Esimerkiksi suurelle yleisölle tarkoitettussa uskontokriittisessä kirjoittelussa (Richard Dawkins, Da-

niel Dennett) haetaan usein tukeaa kognitiivisen uskontotieteen tuloksista. Siksi on tärkeää analysoida, mitä kognitiiviset uskonnontutkijat todella väittävät, mitä filosofisia oletuksia he tekevät ja mitä heidän tuloksistaan voidaan päätellä.

Visala lähtee liikkeelle rajaamalla kognitiivisten tutkijoiden joukon, joiden käsityksiin hän työssään ensisijaisesti keskittyy. Näitä tutkijoita ovat Scott Atran, Justin Barrett, Pascal Boyer ja Dan Sperber. Valintaa voi pitää onnistuneena, sillä kyseessä ovat kognitiivisen uskontotieteen keskeiset tutkijat, joiden käsityksissä on sopivasti yhtäläisyyksiä, mutta myös eroja, mikä antaa analyysille enemmän pohjaa. Visala muistuttaa aiheellisesti, että kognitiiviset uskontotieteilijät eivät muodosta kaikkien oletustensa suhteen yhtenäistä ryhmää. Tekijä ei vertaile systemaattisesti valittujen tutkijoiden käsityksiä, mutta selostaa ja kommentoi tasaisesti kunkin teorioita. Eniten työssä ovat esillä Boyer'n käsitykset.

Visalan tutkimuksen tavoitteena "on selvittää ja ajoittain kritisoida kognitiivisten uskonnontutkijoiden teksteissä esiin nousevia metodologisia kysymyksiä" (s. 14). "Metodologinen" antaa hiukan liian kapean vaikutelman. Termi on ymmärrettävä ennen kaikkea filosofisesti. Visalan tavoitteet ovat ensisijaisesti tieteenfilosofisia. Hän sanoo tutkivansa kognitiivisten uskonnonteorioiden keskeisiä käsitteitä ja analysoivansa teorioiden taustaoletuksia kytkemällä teorian laajempaan filosofiseen keskusteluun. Edelleen hän sanoo etsivänsä filosofisesta keskustelusta oivalluksia, joita voisi soveltaa esiin nouseviin ongelmiin. Työn loppuosassa tosin siirrytään erityistieteen (uskontotieteen) filosofisesta tarkastelusta yleisempiin uskonnontutkimuksen filosofisiin kysymyksiin. Kaiken kaikkiaan Visala toteuttaa työssään johdonmukaisesti muotoilemaansa tutkimusongelmaa. Hän tekee järkeviä rajauksia eikä eksy turhille harhapoluille. Työ etenee sujuvasti. Lukija joutuu harvoin kysymään, mikä on